

Тетяна КІЗИМА

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, tetyana.kizyma68@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9732-9907

Олег ГАЗИЛИШИН

аспірант, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, romberolko1999@gmail.com
ORCID ID: 0009-0006-8985-1603

ФІНАНСИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ПРАГМАТИКО- АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вступ. Ухвалений наприкінці 2019 р. Виборчий кодекс України закріпив вагому роль політичних партій у формуванні представницьких органів влади. Така домінуюча роль цих суспільних інституцій у вищезначених процесах зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження проблем, пов'язаних з їхнім функціонуванням і розвитком. Безперечно, діяльність політичних партій та їхня участь у виборчих процесах неможлива без належного фінансування. Особливої актуальності і дискусійності нині набувають питання державного фінансування політичних партій в умовах повномасштабної війни в Україні. Відтак дослідження прагматики фінансової діяльності політичних партій в умовах воєнного стану є вкрай затребуваним і необхідним у сучасних реаліях.

Мета – обґрунтувати сучасні тренди у фінансуванні політичних партій в Україні, ідентифікувати джерела фінансування і напрями використання залучених політичними партіями коштів крізь призму доцільності, економічної ефективності та законності таких дій, виокремити проблеми, пов'язані з функціонуванням політичних фінансів в Україні, та окреслити стратегічні кроки щодо їх вирішення.

Результати. У статті з позиції економічної доцільності та дотримання законності проаналізовано основні джерела фінансування політичних партій в Україні та напрями використання акумульованих коштів. На основі дослідження сучасних трендів державного і приватного фінансування політичних партій акцентовано на доволі тривожній тенденції – орієнтації парламентських партій в основному на державне, а не приватне фінансування власної діяльності, виявлено окремі порушення та зловживання у залученні і використанні коштів на фінансування діяльності політичних партій в Україні й запропоновано напрями їх вирішення з урахуванням сучасних реалій.

Висновки. Ідентифікація основних джерел та аналіз прагматики фінансування діяльності політичних партій в Україні уможливили виявлення “слабких місць” та певних зловживань у цій сфері й створили необхідне підґрунтя для визначення напрямів удосконалення політичних фінансів в умовах повномасштабної війни і повоєнного політичного процесу.

Ключові слова: фінанси політичних партій, доходи і витрати політичних партій, джерела фінансування політичних партій, державне і приватне фінансування політичних партій, пряме і непряме державне фінансування, фінансування політичних партій.

Рис.: 6, бібл.: 16.

Tetiana KIZYMA

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
tetyana.kizyma68@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9732-9907

Oleh HAZYLYSHYN

Postgraduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
romberolko1999@gmail.com
ORCID ID: 0009-0006-8985-1603

FINANCES OF POLITICAL PARTIES IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR: A PRAGMATIC-ANALYTICAL ASPECT

Introduction. The Electoral Code of Ukraine adopted at the end of 2019 enshrined a significant role of political parties in the formation of representative bodies of power. Such a dominant role of these social institutions in the above-mentioned processes necessitates a thorough study of the problems related to their functioning and development. Undoubtedly, the activities of political parties and their participation in electoral processes are impossible without proper funding. The issues of state funding of political parties in the context of a full-scale war in Ukraine are becoming particularly relevant and controversial. Therefore, the study of the pragmatics of financial activities of political parties under martial law is extremely relevant and necessary in today's realities.

The purpose of the article is to substantiate modern trends in the financing of political parties in Ukraine, identify sources of financing and directions for using funds raised by political parties through the prism of feasibility, economic efficiency and legality of such actions, identify problems related to the functioning of political finance in Ukraine, and outline strategic steps to address them.

Results. The article analyzes the main sources of financing for political parties in Ukraine and the use of accumulated funds from the perspective of economic feasibility and compliance with the law. Based on a study of current trends in public and private financing of political parties, it highlights a rather alarming trend – the orientation of parliamentary parties mainly towards state rather than private financing of their activities. Individual violations and abuses in the attraction and use of funds to finance the activities of political parties in Ukraine are identified, and directions for their resolution are proposed, taking into account current realities.

Conclusions. Identifying the main sources and analyzing the pragmatics of financing political parties in Ukraine made it possible to identify “weak spots” and certain abuses in this area and created the necessary basis for justifying directions for improving political finance in the context of full-scale war and the post-war political process.

Keywords: political party finances, political party income and expenditure, sources of political party funding, public and private funding of political parties, direct and indirect public funding, od political parties.

JEL Classification: H39, H50, H80.

Постановка проблеми. Важливим інститутом сучасного громадянського суспільства є політичні партії, ефективне функціонування яких неможливе без належного фінансового підґрунтя. Упродовж останніх років, поряд із такими традиційними джерелами фінансування політичних партій, як вступні і членські внески, вагомого значення набуло приватне фінансування діяльності партій за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, що, своєю чергою, породило низку ризиків, пов'язаних із потраплянням окремих політичних сил у пряму залежність від приватних “донорів”. Тож така ситуація спонукала законодавців встановити певні обмеження у сфері фінансування політичних партій в Україні, зокрема й щодо максимального розміру внеску на фінансову підтримку тієї чи іншої політичної сили від однієї фізичної чи юридичної особи. Також новим, альтернативним джерелом наповнення бюджетів політичних партій (навіть попри негативну суспільну думку і жваву політичну полеміку) стало запровадження в Україні державного фінансування діяльності політичних сил, що пройшли до парламенту на чергових виборах.

Відтак надзвичайної актуальності в умовах повномасштабної війни набувають питання доцільності державного фінансування політичних партій і проблеми ефективності формування та використання бюджетів політичних сил в Україні загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що дослідження питань фінансів політичних партій перебуває здебільшого у полі зору українських науковців-правовиків (В. Джуган [1], Н. Максименцева [2], Я. Корчак [3]) або ж учених-політологів (Г. Музиченко [4]). І зовсім мало уваги зазначеним проблемам приділяють представники української фінансової науки. Тож виклики, які постали нині перед сучасною наукою і практикою в умовах воєнного стану, актуалі-

зують не лише доцільність, а й гостру необхідність дослідження проблем, пов'язаних із фінансами політичних партій в Україні.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сучасних трендів у фінансуванні політичних партій в Україні, ідентифікуванні джерел фінансування і напрямів використання залучених політичними партіями коштів крізь призму доцільності, економічної ефективності та законності таких дій, виокремленні проблем, пов'язаних із функціонуванням політичних фінансів в Україні, та окресленні стратегічних кроків щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім зазначимо, що у 2015 р. було сформовано законодавче підґрунтя для реформування політичних фінансів в Україні, а з третього кварталу 2016 р. запроваджено державне фінансування статутної діяльності політичних партій (згідно з внесеними змінами до Закону України “Про політичні партії в Україні” [5]). Такий радикальний крок обґрунтований необхідністю зменшення впливу олігархату на політичні процеси в Україні. Тож, згідно з вищезгаданим Законом, в Україні “за рахунок коштів державного бюджету фінансується статутна діяльність політичних партій, не пов'язана з їхньою участю у виборах народних депутатів України, виборах Президента України і місцевих виборах, у тому числі оплата праці працівників статутних органів політичної партії, її місцевих організацій в порядку, передбаченому законодавством; відшкодовуються витрати політичних партій, пов'язані з фінансуванням їхньої передвиборної агітації під час чергових та позачергових виборів народних депутатів України” [5]. До слова, вищезгаданою реформою, окрім державного фінансування, було також унормоване приватне фінансування політичних партій в Україні та запроваджена щоквартальна фінансова звітність й механізм системного державного контролю за фінансуванням політичних партій.

Однак у березні 2020 р. Верховна Рада України, зважаючи на ковідні обмеження, ухвалила низку змін до законодавства, якими дозволила політичним партіям не подавати фінансову звітність до завершення терміну дії карантину. Початок повномасштабної війни та запровадження воєнного стану у лютому 2022 р. продовжили паузу у звітуванні політичних партій, хоча вони у цей період все ж продовжували отримувати кошти із державного бюджету. І лише наприкінці грудня 2023 р. Верховна Рада відновила обов'язкове звітування політичних партій в Україні. Загалом за період 2020–2024 рр. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) отримало понад 25 тисяч звітів від різних політичних сил.

Важливо наголосити, що чинне вітчизняне законодавство не містить визначення поняття “фінанси політичних партій”, хоча у ньому зустрічається низка інших термінів, що стосуються досліджуваного нами поняття, а саме: “кошти партій”, “майно партій”, “внески на підтримку політичних партій”, “державне фінансування політичних партій” тощо. Тож під терміном “фінанси політичних партій” ми розуміємо насамперед сукупність відносин, у які вступають політичні партії, з одного боку, та держава і представники громадянського суспільства, з іншого боку, з приводу самофінансування, державного і недержавного фінансування політичних партій та подальшого використання залучених коштів згідно з чинним законодавством з обов'язковим звітуванням перед громадянським суспільством. Відтак до фінансів політичних партій доцільно зараховувати передусім кошти, що були зібрані з різних джерел і витрачені на рекламу кандидатів, політичних партій чи їхніх політик під час виборів, референдумів, ініціатив, партійної діяльності та функціонування партійних організацій.

Загалом дослідники політичних фінансів виокремлюють два основних джерела фінан-

сування діяльності політичних партій і кандидатів: державні (кошти державного бюджету) і приватні (внески юридичних та фізичних осіб) кошти. Причому кожне із вищезазначених джерел може мати певні обмеження. Принагідно зазначимо, що і державне, і приватне фінансування політичних сил відіграють важливу роль у політичному процесі.

Зокрема, вагомою перевагою державного фінансування є створення більш рівних умов на проведення передвиборчої кампанії та фінансування партійної діяльності, а відтак, і посилення справжньої конкурентності виборів. Експерти переконані, що за таких умов приватні джерела фінансування (насамперед гроші олігархів) матимуть менше можливостей для незаконного впливу на учасників виборчого процесу, як однієї із форм політичної корупції. У зазначеному контексті варто акцентувати, що державне фінансування політичних партій може передбачати як пряме (кошти, які скеровує держава для учасників виборчих перегонів), так і непряме (безкоштовний чи з певною знижкою доступ до відповідних послуг – скажімо, доступ до державних засобів масової інформації, використання об'єктів державної власності для проведення передвиборної агітації, друк агітаційних матеріалів, оплата послуг зв'язку тощо) фінансування. Проте у будь-якому випадку фінансування виборчої кампанії державним коштом має передбачати відповідне звітування політичних сил перед суспільством задля попередження ймовірних зловживань у цій сфері. Адже прозорість оприлюднення інформації щодо прямого й непрямого державного фінансування кандидатів і політичних партій упродовж виборчого процесу дає можливість громадянському суспільству оцінити доцільність і законність використання цих ресурсів. До слова, такою інформацією може бути інформація щодо обмежень і безпосередньої процедури державного фінансування,

а також дані щодо наданих кожному кандидату або ж партії коштів (у випадку прямого державного фінансування) та інформація щодо розподілу державних коштів між політичними партіями і кандидатами (у випадку непрямого державного фінансування).

Так, за результатами останніх виборів в Україні, з 2020 р. державне фінансування отримують політичні партії, які набрали не менше 5% голосів виборців, а саме: “Слуга народу”, “Батьківщина”, “Європейська Солідарність”, “Голос”, а до повномасштабного російського вторгнення – ще “Опозиційна платформа – За життя” (з червня 2022 р. заборонена в Україні).

Обсяги державного фінансування політичних партій, які пройшли до парламенту, розраховують за такою формулою: 1% мінімальної заробітної плати за попередній рік, помножений на загальну кількість виборців (у 2019 р. це 14,7 млн осіб). Причому 90% усієї суми фінансування пропорційно розподіляють між політичними партіями за результатами виборів, а інші 10% – між тими політсилами, які дотрималися гендерного розподілу, а саме: не менше $\frac{1}{3}$ представників однієї статі в парламенті (наразі в українському парламенті таких політсил лише дві: “Європейська Солідарність” і “Голос”).

А вагомою перевагою приватного фінансування є активізація участі громадян у виборчому процесі та можливість продемонструвати власні погляди й підтримати ту політичну силу, що є виразником їхніх інтересів. Позаяк приватне фінансування передбачає надання коштів, а також безкоштовних (або ж зі знижкою) матеріалів і послуг (це так звані “внески у натуральній формі”) від приватних осіб та компаній, то є підстави вважати, що приватне фінансування здатне значно зменшити втручання влади у виборчий процес, зменшуючи таким чином ймовірні маніпуляції з боку владних структур із державним фінансуванням задля отримання тієї чи іншої виборчої пере-

ваги. До слова, “політичні партії та кандидати можуть брати позики на фінансування своєї передвиборчої діяльності. Кандидати та партії зобов’язані звітувати за отримані приватні внески, вказуючи джерело, дату та суму. Маючи доступ до інформації про внески від осіб та інших приватних донорів, можна викрити будь-який потенційний конфлікт інтересів стосовно партії чи кандидата, який може виникнути під час ведення політики чи діяльності в уряді. Так само інформація про приватне фінансування кандидатів та партій, включаючи обмеження приватних внесків, дає змогу громадянам, кандидатам та посадовцям простежити відповідність приватних внесків та правових обмежень” [6].

У зазначеному контексті важливо наголосити, що у чинному законодавстві України існує низка обмежень щодо внесків фізичних і юридичних осіб на підтримання діяльності політичних партій. Зокрема, згідно зі ст. 15 Закону України “Про політичні партії в Україні”, заборонено здійснення внесків: “органами державної влади та органами місцевого самоврядування; державними та комунальними підприємствами, установами та організаціями; юридичними особами, в яких не менше 10 відсотків статутного капіталу або прав голосу прямо або опосередковано належать державі, органам місцевого самоврядування; іноземними державами, іноземними юридичними особами, юридичними особами, в яких не менше 10 відсотків статутного капіталу або прав голосу прямо або опосередковано належать нерезидентам, а також юридичними особами, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є іноземці чи особи без громадянства; незареєстрованими громадськими об’єднаннями, благодійними чи релігійними організаціями, а також іншими політичними партіями; фізичними особами, які не є громадянами України (іноземцями та особами без громадянства), а також анонімними особами чи особами під псевдонімом; грома-

дянами України, які не досягли 18-річного віку або яких в установленому законом порядку визнано недієздатними; особами, визнаними такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами), відповідно до Закону України “Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)” [5].

Варто зауважити, що максимальний розмір внеску на фінансову підтримку тієї чи іншої політичної сили від фізичної особи упродовж одного року не має перевищувати 400 розмірів, а від юридичної особи – 800 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої станом на 1 січня року, в якому здійснювався внесок. Скажімо, якщо у 2025 р. розмір мінімальної заробітної плати станом на 1 січня становив 8000 грн, то максимальний розмір внеску на підтримання політичної партії від фізичної особи у 2025 р. не може перевищувати 3200000 грн, а від юридичної особи –

6400000 грн. Проте спроби обійти зазначені вище обмеження мають місце в Україні. Так, лише у 2023 р. “НАЗК встановило, що п’ятеро фізичних осіб переказали на рахунок партії ОПЗЖ понад 3,5 млн гривень. Але доходи цих осіб не відповідають сумам їхніх внесків. Ці обставини можуть свідчити про те, що кошти на підтримку ОПЗЖ вносили анонімні особи із залученням інших фізичних осіб і використанням їхніх особистих персональних даних. А отже, свідчать про ознаки вчинення кримінального проступку. Схожа ситуація була зі “Слугою народу”. На рахунки партії надійшло майже 2,9 млн гривень від осіб, чиї доходи не дають змоги робити такі внески. Громадська організація “Рух Чесно” також фіксувала випадки, коли для внесення коштів на рахунки “Батьківщини” використовували персональні дані українців без їхнього відома” [7].

Загалом у 2024 р. на державне фінансування політичних партій в Україні за рахунок коштів Державного бюджету було спрямовано 840,6 млн грн (рис. 1).

Рис. 1. Фактичні обсяги державного фінансування парламентських політичних партій в Україні у 2024 р. [8]

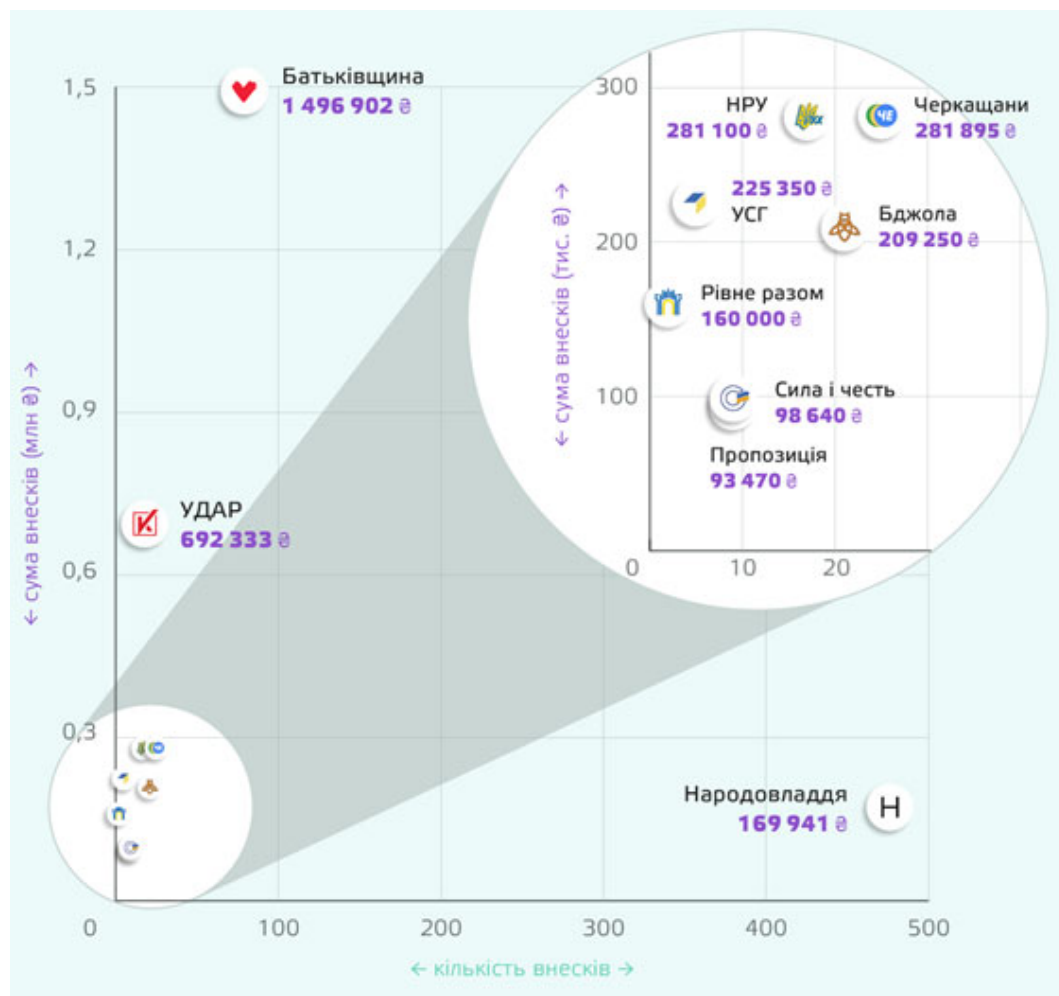

Рис. 2. ТОП-10 політичних партій в Україні за сумою залучених внесків від юридичних і фізичних осіб у другому кварталі 2024 р. [9]

А ось залучити приватне фінансування спромоглися далеко не всі (насамперед парламентські) політичні сили. Так, лідером із залучення коштів фізичних і юридичних осіб для підтримки своєї діяльності виявилася “Батьківщина”, яка зібрала майже 1,5 млн грн таких внесків (рис. 2). Загалом у другому кварталі 2024 р. українські партії змогли залучити лише 4 млн грн приватних внесків. До слова, партія “Слуга народу” за цей період залучила лише 80 тис грн донорських коштів, “Євро-

пейська Солідарність” – 40 тис грн, а “Голос” зміг зібрати менше 5 тис грн. На нашу думку, неспроможність (або ж небажання) інших парламентських партій (які, до слова, отримали найбільшу підтримку виборців на останніх виборах) залучати внески приватних осіб свідчить про доволі негативну тенденцію – орієнтацію лише на державне фінансування своєї діяльності. Цікавим є і той факт, що до ТОП-10 лідерів щодо залучення приватних коштів увійшли маловідомі в Україні політичні сили, які,

вочевидь, змушені самостійно шукати кошти для фінансування власної діяльності.

На другому місці за обсягом залучених внесків приватних осіб перебуває партія “Удар” (майже 700 тис грн), за нею розмістилися “Черкащани” і Народний Рух України (по 281 тис грн). Проте за кількістю залучених внесків лідерами виявилися “Народовладдя” і “Демократична сокира” (470 і 118 внесків відповідно).

У 2025 р. на державне фінансування політичних партій в Україні закладено по-

над 890 млн грн (рис. 3). Проте важливо акцентувати на тому, що за визначеною законодавством формулою та закладеним у бюджеті фінансуванням, партія “Голос” і заборонена проросійська ОПЗЖ цього року державні кошти не отримають (у жовтні 2024 р. держфінансування “Голосу” було припинено через недостовірні відомості, подані у фінансових звітах за попередні періоди).

Детальніше проаналізуємо, на які витрати українські політичні партії спрямовують отримані з державного бюджету кошти.

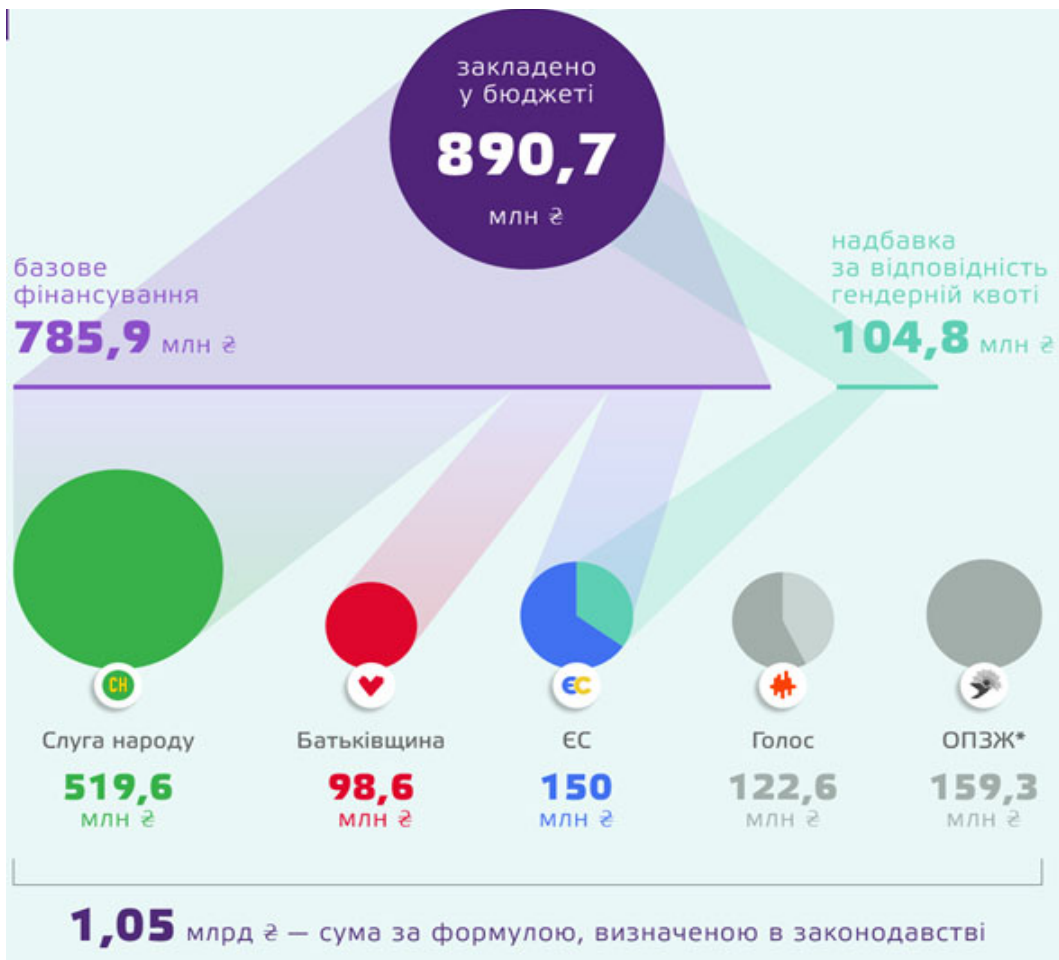

Рис. 3. Обсяги державного фінансування політичних партій в Україні згідно з Законом України “Про Державний бюджет України на 2025 рік” [10]

Звісно ж, основним напрямом фінансування політсил є фінансування їх статутної діяльності (загалом парламентські партії за 2024 р. витратили на свою статутну діяльність близько 1 млрд грн бюджетних коштів) (рис. 4). Принагідно зазначимо, що лише дві партії – “Слуга народу” і “Європейська Солідарність” – не витратили усієї суми наданих їм державних коштів і повернули до бюджету понад 27 млн грн і 9 тис грн відповідно.

Водночас, згідно з поданими фінансовими звітами за цей рік, дві політичні партії – “Слуга народу” і “Європейська Солідарність” – найбільше коштів спрямували на оборонну сферу. Зокрема, “Слуга народу” більше третини свого державного фінансування (а саме

270 млн грн) переказала на рахунок НБУ з чітко зазначеним цільовим призначенням “на потреби ЗСУ”. Ця політсила доволі активно поширює новини про свою благодійну діяльність як на офіційному сайті, так і у своїх соціальних мережах. “Європейська Солідарність” на понад 35 млн грн купила військових облігацій; 3,7 млн грн перевела на рахунки військової частини; 32 млн грн – на рахунки ГО “Солідарна справа громад”, яка активно висвітлює діяльність голови “Європейської Солідарності” Петра Порошенка (принагідно зазначимо, що “у випадку купівлі військових облігацій НАЗК визначило ознаки нецільового використання коштів, за що суд може позбавити партію державного фінансування.

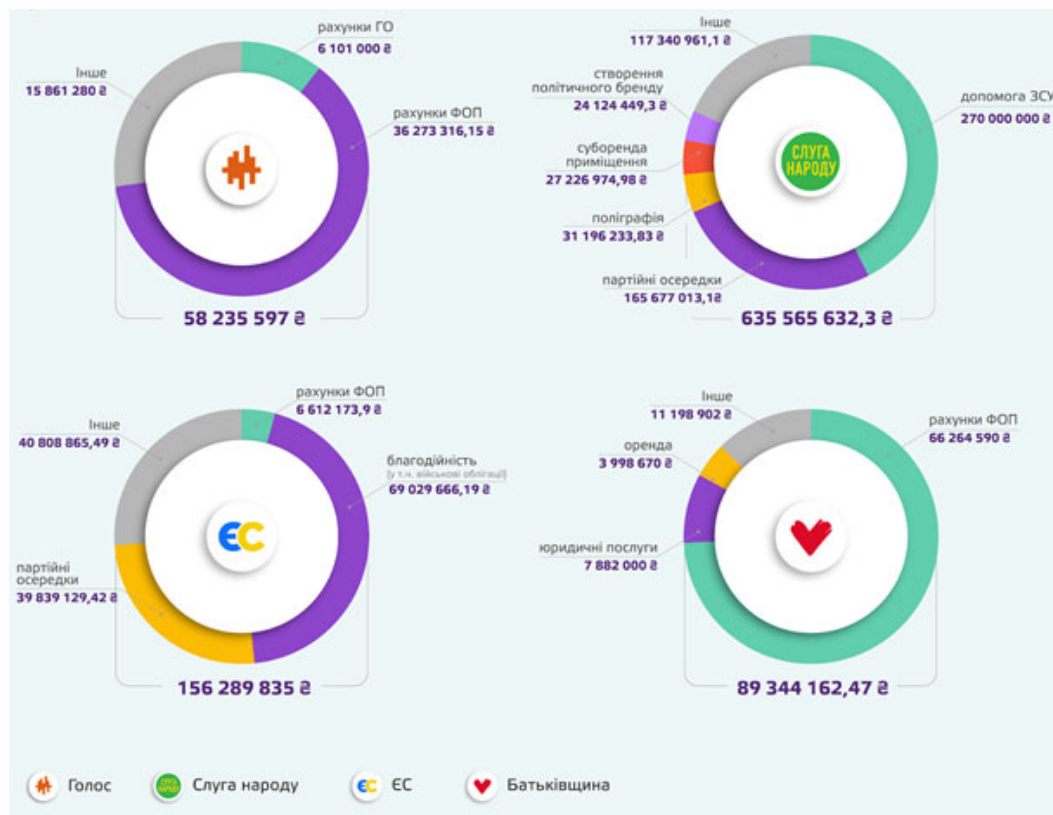

Рис. 4. Витрати коштів з державного фінансування політичними партіями України у 2024 р. [11]

Зрештою “ЄС” спробувала внести зміни до законодавства, які дали б змогу усім партіям купувати військові облігації, однак Верховна Рада ці ініціативи не підтримала” [11]). На нашу думку, ситуація із дозволом для політичних сил переказувати державні кошти на благодійність створює додаткові можливості для реклами партій. Хоча, з одного боку, політичні партії таким чином дійсно підтримують Збройні сили України, проте, з іншого, активно “піарять” себе за рахунок державних коштів. Тому переконані, що в умовах повномасштабної війни більш логічним виходом із такої ситуації стала б не просто відміна державного фінансування політичних партій (адже таке рішення може не лише позбавити деякі політсили значної частини їхнього бюджету, а й суттєво ускладнити поновлення державного фінансування політичних партій після завершення війни), а добровільна відмова партій від усіх або ж принаймні частини бюджетних коштів. На нашу думку, таке відповідальне, по-справжньому державницьке рішення не створило б жодного законодавчого прецеденту в контексті обмеження обсягів державного фінансування. Водночас, українське суспільство надзвичайно позитивно сприйняло б такий крок політиків. І, зрештою, таким чином вдалося б уникнути потенційної так званої “партійної благодійності”, коли політсили на власний розсуд передаватимуть кошти на окремі оборонні потреби (хоча за логікою такі видатки мали б фінансуватися за рахунок коштів державного бюджету).

У зазначеному контексті важливо акцентувати, що політсили “Батьківщина” і “Голос”, на відміну від “Слуги народу” і “Європейської Солідарності”, офіційно майже не переказували кошти на благодійність і свої партійні осередки. Водночас значні їхні витрати були спрямовані на оплату послуг різноманітних ФОПів, з-поміж яких виявилось чимало колишніх членів партій або ж пов’язаних з ними осіб, які реально

такі послуги (здебільшого консультативного характеру) не надавали (“Батьківщина” – понад 66 млн грн, “Голос” – понад 36 млн грн). Скажімо, лише за 2023 і 2024 рр. партія “Батьківщина” переказала понад 115 млн грн державних коштів на рахунки 39 ФОПів, причому “за цікавим збігом обставин, 27 із цих ФОП були зареєстровані у 2022 р., ще чотири – у 2023-му. Частина з них була так чи інакше пов’язана з “Батьківщиною”: одні до 2022 р. отримували від партії зарплату, інші співпрацювали з окремими депутатами на громадських засадах чи були учасниками ГО “Батьківщина молода” [12]. Варто наголосити, що якщо “у проміжку між 2017 та 2021 рр. партія “Батьківщина” мала близько 100 працівників на умовах трудового договору, то з 2022 р. ця цифра скоротилася вдвічі, а станом на 2024 р. таких працівників 41. Ймовірно, партія вирішила платити своїм працівникам на рахунки ФОП за договорами, а сума виплат стала значно більша” [12].

Також політичні партії перераховують кошти, отримані у формі державного фінансування, на рахунки громадських організацій (“Голос” – понад 6 млн грн у 2024 р.), серед яких є ГО з доволі сумнівною репутацією. Через це, зокрема, “партія “Голос” була позбавлена державних коштів з 2021 р. через неправдиві відомості у звітах. На початку 2024-го фінансування для “Голосу” поновили, проте НАЗК знову зафіксувало низку порушень у звітах за 2020 р. Тоді партія переказала понад 4 мільйони гривень бенефіціарам, які фактично не надавали їй жодних послуг. Саме тому політичну силу вже вдруге позбавили фінансування статутної діяльності за державний кошт до кінця чинного парламентського скликання. Та це не завадило їй витратити мільйони, здійснюючи перекази на рахунки сумнівних громадських організацій та підприємців. За один рік партія “Голос” уклала

договори з п'ятьма ГО на понад 6 мільйонів гривень за надання інформаційно-аналітичних послуг. Одна з таких організацій отримала три мільйони за проведення тренінгів у другому кварталі 2024 р. Йдеться про ГО “Асоціація захисту прав людей з інвалідністю в Україні”. Цікаво, що ухвалою суду станом на кінець 2023 р. на організацію відкрито кримінальне провадження. Річ у тім, що група осіб з керівником організації незаконно допомагала чоловікам виїжджати за кордон” [11].

Загалом на рахунки ФОП переказували кошти також і “Слуга народу” (58 млн грн) та “Європейська Солідарність” (6 млн грн). Однак достеменно не зрозуміло, за які саме послуги згадані партії перерахували мільйони державних коштів, позаяк у своїх фінансових звітах політичні партії зазначають лише номери укладених договорів, не вказуючи при цьому інформації щодо різновиду наданих послуг (таку ситуацію, на наше переконання, теж потрібно негайно змінювати).

З-поміж витрат політичних партій є також і витрати на оренду приміщень та навіть оплату адвокатських послуг. Так, партія “Батьківщина” лише за 2022–2024 рр. витратила 17,4 млн грн бюджетних коштів на оренду двох будівель у м. Києві, переказуючи, зокрема, кошти своїм партійцям через товариства, кінцевим бенефіціаром яких є заступник голови цієї політсили. До того ж, одну із будівель “орендує АО “Адвокатська контора “Фінкель та Гімпельсон”. Їй партія “Батьківщина” за два роки заплатила найбільше – понад 24 млн гривень за надання правової допомоги. Адвокатом і керівником організації є особистий адвокат лідерки партії Юлії Тимошенко” [12] (рис. 5).

Варто зазначити, що значну частину коштів політики витрачають також і на свою рекламу, зокрема й у соціальних мережах. Так, за даними ГО “Рух Чесно”,

серед ТОП-10 політиків за витратами на рекламу в Facebook у першому півріччі 2024 р. рейтинг очолив Володимир Карплюк – лідер політичної партії “Нові обличчя” (5,2 тис. дол. США), “переважно агітуючи людей підписуватись на його сторінку у Facebook, Instagram та Twitter (X)” [13].

Певну частину коштів політичні сили спрямовують і на фінансування своїх регіональних осередків. Зокрема, лише у другому кварталі 2024 р. партія “Слуга народу” “майже 36 млн гривень витратила на фінансування регіональних організацій. Найбільше отримали осередки у Києві та Кривому Розі. Більшість зарплат партійні працівники отримували вже від регіональних осередків, проте центральний офіс також витратив на це близько 5 млн гривень. Традиційно частина держфінансування пішла на оренду офісу в Києві – щомісяця “слуги” віддавали за це майже мільйон гривень, а також по декілька сотень тисяч на експлуатаційні витрати” [9].

Окрім традиційних витрат на оренду приміщень, рекламу, утримання центрального офісу та регіональних осередків, важливими для політсил є й видатки на поліграфію. Так, “Слуга народу” “загалом на піар у медіа та соціальних мережах, друк газет та інших матеріалів, а також проведення різноманітних заходів витратила близько 26 млн гривень” [9] – і це лише за три місяці (другий квартал) 2024 р. До слова, від цієї партії “Український газетний синдикат” отримав майже 10 млн гривень партійних коштів за друк газет для розповсюдження у регіонах. Ще 5 млн гривень, більшість із рахунку держфінансування, отримала компанія “Діджитал систем” – також за послуги піару” [9].

Доволі цікавим є і той факт, що, починаючи із 2020 р., “Слуга народу” також витратила понад 200 мільйонів гривень державного фінансування на контракт із компанією

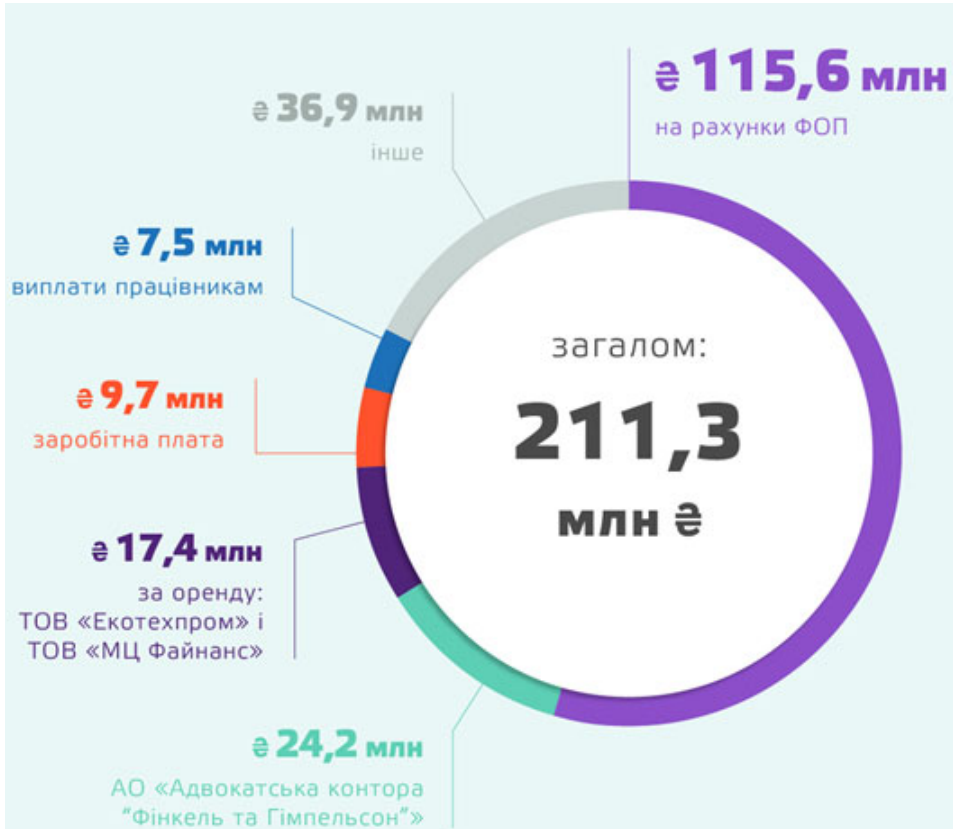

Рис. 5. Структура та обсяги фінансування витрат партії «Батьківщина» за рахунок бюджетних коштів у 2022–2024 рр. [12]

“Профмаркет Сервіс” (основний КВЕД “Діяльність агентств тимчасового працевлаштування”). Щоправда, зареєстрували компанію за місяць до укладення договору з партією, а ліквідували одразу після його закінчення. Ще декілька мільйонів гривень партія витратила на послуги “Інституту когнітивного моделювання” з метою проведення психологічних тренінгів для партійців. Ця компанія була тісно пов’язана із забороненою ОПЗЖ та колишніми “регіоналами”, а також фейковою соціологією” [7].

Загалом же ТОП-10 українських партій за сумою їхніх витрат у другому кварталі 2024 р. подано на рис. 6.

Зазначимо, що у Верховній Раді України в серпні 2024 р. був зареєстрований законопроект [14], що передбачає подання політичними партіями електронних фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів через єдину інформаційно-комунікаційну систему (замість нинішньої онлайн-платформи PolitData), що адмініструватиметься лише НАЗК (наразі “функція контролю за фінансуванням виборчих фондів дублюється між НАЗК, ЦВК та банком, в якому відкрито відповідний рахунок виборчого фонду. Це ускладнює контроль, тому виникла необхідність додатково розділити повноваження” [15]). До слова, “Агентство здійснюватиме вибір-

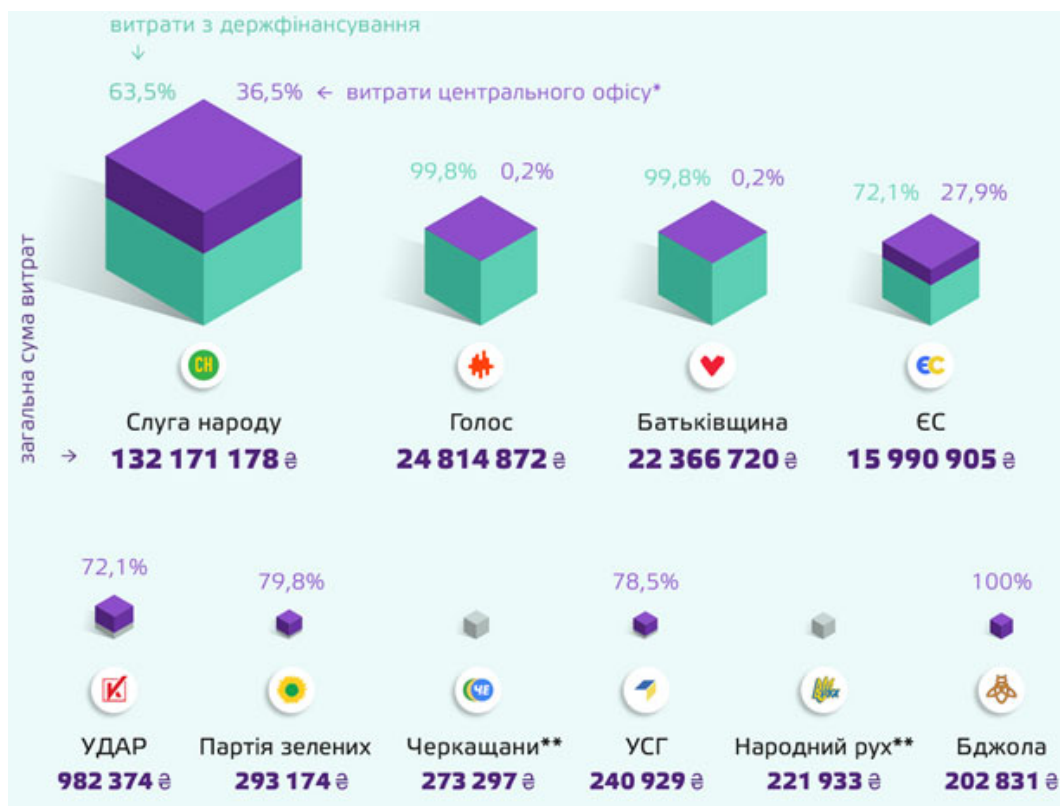

Рис. 6. ТОП-10 політичних партій України за сумою їхніх витрат у другому кварталі 2024 р. [9]

ковий контроль власних виборчих фондів кандидатів на виборах народних депутатів України, а також партій і кандидатів на місцевих виборах з урахуванням ризиків фінансово-господарської та іншої діяльності. Крім того, законопроект пропонує низку змін до механізму відкриття і використання рахунків виборчих фондів, спрощується структура рахунків. Також проект передбачає удосконалення порядків формування виборчих фондів, узгодження обмежень та лімітів щодо здійснення добровільних внесків, а також процес фінансування проведення місцевих виборів” [15]. Тобто, у випадку схвалення законопроекту усі без винятку кандидати і політичні партії будуть “зобов’язані відкривати спеціальні рахунки

для виборчих коштів у встановлені терміни. Для президентських і парламентських виборів це потрібно зробити не пізніше 10 днів після реєстрації у ЦВК, а для місцевих виборів – після реєстрації територіальною виборчою комісією. Усі рахунки будуть поточними, гривневими та відкриватимуться лише в українських банках. Усі операції проводитимуться виключно безготівково. Інформація про відкриття рахунків та їхні реквізити буде публічною й відображатиметься у спеціальній електронній системі, доступній для всіх. У цій системі міститиметься інформація про всі кошти, спрямовані на виборчу кампанію кандидата та агітацію. Це дасть змогу виборцям отримувати повну інформацію про фінансові аспекти

кампаній” [16], – вважають експерти. Принагідно зазначимо, що “система відображатиме дані про: власні кошти кандидата в Президенти України; гроші партії, яка висунула кандидата; добровільні внески фізичних та юридичних осіб. Для кожної операції буде зазначено: дату надходження кожного внеску; його розмір; хто зробив внесок; назву партії (якщо це партійні кошти); призначення, дату й суму кожного платежу; дані про отримувачів коштів” [16]. Важливим є і той момент, що усі фінансові операції повинні бути зареєстрованими у єдиній інформаційно-комунікаційній системі упродовж трьох робочих днів після їх здійснення. На думку фахівців, такі зміни забезпечуватимуть оперативність і актуальність наданої інформації, транспарентність виборчого процесу, а також сприятимуть зниженню ризиків фінансових зловживань у цій важливій, суспільно значимій сфері. Причому означені зміни однаково стосуватимуться президентських, парламентських і місцевих виборів. Відтак сподіватимемося, що завдяки цим змінам українські виборці зможуть отримувати повну і достовірну інформацію стосовно джерел фінансування кандидатів і політичних партій в Україні.

Висновки. Таким чином, попри певні позитивні зміни, внесені в українське законодавство щодо удосконалення фінансової діяльності політичних партій в Україні у контексті її євроінтеграційних прагнень (зокрема, стосовно гармонізації базових правил фінансування виборів усіх типів, чіткішого унормування джерел надходження коштів, оприлюднення деталізованих фінансових звітів політсил, запровадження незалежного аудиту фінансів політичних партій і передвиборних кампаній тощо), все ж змушені констатувати, що наявна нині регуляторна нормативно-правова база у цій надважливій сфері суспільного життя не є системною і наразі остаточно не забезпечує повної

транспарентності фінансування виборчих кампаній в Україні, залишаючи потенційні можливості для неналежного впливу великих донорів на політичний процес через політичне “покровительство” та надмірний вплив на волевиявлення українських виборців (насамперед шляхом фінансування значних витрат на політичну агітацію).

З-поміж інших важливих проблем, пов’язаних із функціонуванням політичних фінансів в Україні, також виокремимо: відсутність ефективного механізму детального моніторингу фактичних видатків політичних сил на виборчу кампанію (зокрема, і їх фінансування третіми особами); певною мірою формальний (“технічний”) характер аналізу фінансових звітів політичних партій; відсутність ефективних санкцій, здатних запобігати порушенню правил фінансування виборчих кампаній; проблема “дочасної” (прихованої) передвиборної агітації; необмеженість витрат (окрім граничного розміру виборчого фонду) власних коштів політичних сил на виборчу кампанію тощо.

Відтак переконані, що у контексті проведення післявоєнних виборів означені вище проблеми потребують негайного вирішення шляхом подальшого реформування виборчого та суміжного з ним законодавства, і передусім ухвалення законопроекту “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правил фінансування виборчих кампаній та здійснення контролю виборчих фондів” № 11462 від 05.08.2024 року. Важливим кроком в умовах воєнного стану могла б стати і добровільна відмова парламентських політичних сил від державного фінансування своєї діяльності з переспрямуванням цих коштів на підтримку Збройних сил України.

На нашу думку, реалізація окреслених заходів стане важливим вектором втілення рекомендацій європейських партнерів у цій сфері суспільного життя та, що найголовні-

ше, значною мірою сприятиме якнайшвидшому переможному завершенню нинішньої російсько-української війни.

Список використаних джерел

1. Джуган В. В. Державний контроль за фінансовою звітністю політичних партій: порівняльний аналіз. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право. 2021. Вип. 63. С. 51–55.

2. Максименцева Н. О. Протидія політичній корупції щодо фінансування політичних партій: перспективи імплементації законодавства ЄС. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2021. № 5. С. 10–16.

3. Корчак Я. О. Фінансування політичних партій: теоретичні аспекти визначення типу (принципу) правового регулювання. Юридичний вісник. 2021. № 2. С. 85–93.

4. Музиченко Г. В. Фінансування політичних партій як політико-правовий механізм протидії політичній корупції в європейських країнах. Політикус. 2020. Вип. 5. С. 80–84.

5. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III. Дата оновлення: 17.05.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.

6. Фінансування передвиборчої кампанії. URL : <https://openelectiondata.net/uk/guide/key-categories/campaign-finance/>.

7. Максимова В., Веляник А. Звідки беруть і на що витрачають гроші політичні партії? URL : <https://www.chesno.org/post/5990/>.

8. Іванова К. Нардепи хочуть спрямувати на ЗСУ кошти для фінансування партій: новий законопроект. URL : <https://glavcom.ua/country/politics/nardepikhochut-sprjamuvati-koshti-dlja-finansuvannja-partij-na-zsu-novij-zakonoprojekt-997421.html>.

9. Максимова В. Мільйони на оренду та друк газет. На що витрачали гроші українські партії та хто їх фінансував. URL : <https://www.chesno.org/post/6104/>.

10. Максимова В. Скільки грошей отримають партії з держбюджету у 2025 році? URL : <https://www.chesno.org/post/6170/>.

11. Левчак О. Мільйони на ГО, ФОП і благодійність: як партії витратили державні кошти за 2024 рік. URL : <https://www.chesno.org/post/6384/>.

12. Левчак О. Адвокати однієї партії: кому “Батьківщина” віддає мільйони з держбюджету. URL : <https://www.chesno.org/post/6110/>.

13. Нікітюк Я. Гроші на рекламу у Facebook: хто з політиків витрачає найбільше у 2024. URL : <https://www.chesno.org/post/6053/>.

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правил фінансування виборчих кампаній та здійснення контролю виборчих фондів : Проект Закону України від 5 серпня 2024 року № 11462. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44660>.

15. Максимова В. Як контролюватимуть гроші, які витрачають на передвиборчу агітацію? URL : <https://www.chesno.org/post/6070/>.

16. Українці зможуть фінансувати кандидатів у президенти та парламент. Як це працюватиме? URL : <https://bukinfo.com.ua/policy/ukrajinci-zmozhut-finansuvaty-kandydativ-u-prezidynty-ta-parlament-yak-ce-pracyuvatyte>.

References

1. Dzhuhan, V. V. (2021). Derzhavnyi kontrol za finansovoiu zvitnistiu politychnykh partii: porivniialnyi analiz [State control over the financial reporting of political parties: a comparative analysis]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law, 63, 51–55 [in Ukrainian].

2. Maksimentseva, N. O. (2021). Protydiia politychnii koruptsii shchodo finansuvannia politychnykh partii: perspektyvy implementatsii zakonodavstva YeS [Countering political corruption in political party financing: prospects for implementing EU legislation]. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii – Current Issues in Domestic Jurisprudence, 5, 10–16 [in Ukrainian].

3. Korchak, Ya. O. (2021). *Finansuvannia politychnykh partii: teoretychni aspekty vyznachennia typu (pryntsyphu) pravovoho rehuliuвання* [Financing of political parties: theoretical aspects of determining the type (principle) of legal regulation]. *Yurydychnyi visnyk – Law Herald*, 2, 85–93 [in Ukrainian].

4. Muzychenko, H. V. (2020). *Finansuvannia politychnykh partii yak polityko-pravovyi mekhanizm protydiv politychnii korupsii v yevropeyskykh krainakh* [Financing political parties as a political and legal mechanism for combating political corruption in European countries]. *Politykus – Politicus*, 5, 80–84 [in Ukrainian].

5. *Pro politychni partii v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku №2365-III* [On political parties in Ukraine : Law of Ukraine]. (2001, July, 8). Data onovlennia: 17.05.2025. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.

6. *Finansuvannia peredvyborchoi kampanii* [Election campaign financing]. Available at: <https://openelectiondata.net/uk/guide/key-categories/campaign-finance/>.

7. Maksymova, V., Velianyk, A. *Zvidky berut i na shcho vytrachaiut hroshi politychni partii?* [Where do political parties get their money from and what do they spend it on?]. Available at: <https://www.chesno.org/post/5990/>.

8. Ivanova, K. *Nardepy khochut spriamuvaty na ZSU koshty dlia finansuvannia partii: novyi zakonoproekt* [People's Deputies want to direct funds to the Armed Forces of Ukraine to finance parties: new bill]. Available at: <https://glavcom.ua/country/politics/nardepikhochut-sprjamuvati-koshti-dlja-finansuvannja-partij-na-zsu-novij-zakonoprojekt-997421.html>.

9. Maksymova, V. *Miliony na orendu ta druk hazet. Na shcho vytrachaly hroshi ukrainski partii ta khto yikh finansuvav?* [Millions on newspaper rental and printing. What did Ukrainian parties spend money on and who financed them?]. Available at: <https://www.chesno.org/post/6104/>.

10. Maksymova, V. *Skilky hroshei otrymaiut partii z derzhbiudzhetu u 2025 rotsi?* [How much money will

parties receive from the state budget in 2025?]. Available at: <https://www.chesno.org/post/6170/>.

11. Levchak, O. *Miliony na HO, FOP i blahodiinist: yak partii vytratyly derzhavni koshty za 2024 rik* [Millions on NGOs, individual entrepreneurs and charity: how parties spent state funds in 2024]. Available at: <https://www.chesno.org/post/6384/>.

12. Levchak, O. *Advokaty odniiei partii: komu "Batkivshchyna" viddaie miliony z derzhbiudzhetu* [Lawyers of one party: to whom does "Batkivshchyna" give millions from the state budget]. Available at: <https://www.chesno.org/post/6110/>.

13. Nikitiuk, Ya. *Hroshi na reklamu u Facebook: khto z politykiv vytrachaie naibilshe u 2024* [Facebook advertising money: which politicians are spending the most in 2024]. Available at: <https://www.chesno.org/post/6053/>.

14. *Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia pravyl finansuvannia vyborchykh kampanii ta zdiisnennia kontroliu vyborchykh fondiv : Proiekt Zakonu Ukrainy vid 5 serpnia 2024 roku №11462* [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving the Rules for Financing Election Campaigns and Controlling Election Funds : Draft Law of Ukraine]. (2024, August, 5). Data onovlennia: 17.05.2025. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44660>.

15. Maksymova, V. *Yak kontroliuvaty mut hroshi, yaki vytrachaiut na peredvyborchu ahitatsiiu?* [How will the money spent on election campaigning be controlled?]. Available at: <https://www.chesno.org/post/6070/>.

16. *Ukrainsi zmozhut finansuvaty kandydativ u prezydenty ta parlament. Yak tse pratsiuvaty me?* [Ukrainians will be able to finance presidential and parliamentary candidates. How will it work?]. Available at: <https://bukinfo.com.ua/polityka/ukrajinci-zmozhut-finansuvaty-kandydativ-u-prezydenty-ta-parlament-yak-ce-pracyuvaty-me>.